

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESAS TIESNESIS

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV 1010

Tālrunis: 67830735, 67210274 Fakss: 67830770
e-mail: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Satversmes tiesas tiesneša

Alda Laviņa

ATSEVIŠĶĀS DOMAS

Rīgā 2021. gada 30. martā

lietā Nr. 2020-36-01

**„Par Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piektās daļas
1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam
teikumam un 106. panta pirmajam teikumam”**

1. Satversmes tiesa 2021. gada 25. martā pieņēma spriedumu lietā Nr. 2020-36-01 „Par Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piektās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam” (turpmāk – Spriedums), ar kuru atzina Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piektās daļas 1. punktu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 106. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2022. gada 1. janvāra.

Nevaru piekrist Spriedumā ietvertajiem secinājumiem par to, ka apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums ir absolūts un neatbilst Satversmes 106. panta pirmajam teikumam.

Argumentējot savu viedokli, izmantošu Spriedumā lietotos saīsinājumus.

2. Izskatītajā lietā Satversmes tiesai bija jāvērtē, vai apstrīdētā norma, kas aizliedz personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas –

strādāt, veikt brīvprātīgo darbu, kā arī saskaņā ar noslēgto vienošanos sniegt pakalpojumus institūcijās, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni, atbilst Satversmei. Sprieduma 18. punktā atzīts, ka šāds pamattiesību ierobežojums ir absolūts, jo apstrīdētā norma attiecībā uz tajā noteiktā pamattiesību ierobežojuma subjektu loku neparedz izņēmumus un šis ierobežojums ir noteikts uz mūžu.

To, ka šāda veida pamattiesību ierobežojums, kas attiecas uz ikvienu personu, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas – ir uzskatāms par absolūtu, Satversmes tiesa jau bija secinājusi iepriekš, 2019. gada 5. decembra spriedumā lietā Nr. 2019-01-01 „Par Civillikuma 163. panta ceturrtās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 110. pantam” (*sk. minētā sprieduma 19.2. punktu*). Savus apsvērumus par to, kādēļ nevaru piekrist Satversmes tiesas judikatūrā attīstītajai absolūta aizlieguma definīcijai un kādēļ šāda veida pamattiesību ierobežojums nav atzīstams par absolūtu, jau norādīju savās atsevišķajās domās par minēto spriedumu (*sk. Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2019-01-01*). Šie paši apsvērumi attiecināmi arī uz izskatītajā lietā apstrīdēto normu. Proti, arī šajā lietā likumdevējs ar apstrīdēto normu ir mērķtiecīgi un visnotaļ pārdomāti noteicis aizliegumu strādāt institūcijās, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni, nevis visām iepriekš sodītajām personām, bet tikai tām personām, kuras ir sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertajam aizliegumam nav visaptveroša jeb neierobežota rakstura un tas nozīmē, ka nepastāv priekšnoteikumi šā aizlieguma atzīšanai par absolūtu.

3. Piekritu Spriedumā secinātajam, ka apstrīdētajā normā ietvertajam ierobežojumam ir legītīms mērķis – aizsargāt bērnu jeb citu cilvēku tiesības – un ka šāds ierobežojums ir piemērots legītīmā mērķa sasniegšanai (*sk. Sprieduma 15. un 17. punktu*). Tomēr nevaru piekrist Spriedumā atzītajam, ka konkrētajā

gadījumā pastāv kādi alternatīvi līdzekļi, kas personām Satversmē ietvertās pamattiesības aizskartu mazāk, un tādēļ pamattiesību ierobežojums nav nepieciešams.

3.1. Spriedumā atzīts, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi līdzvērtīgā kvalitātē var sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kas turklāt neprasītu nesamērīgu ieguldījumu no valsts un sabiedrības. Par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītas personas tiesības būt nodarbinātai saskarsmē ar bērniem varot individuāli izvērtēt iestādes vadītājs, darba devējs vai pasākuma organizators, ja nepieciešams, konsultējoties ar Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekciju. Šāda papildu kompetence varot tikt noteikta arī Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijai, kurai jau šobrīd ir plaša kompetence bērnu tiesību aizsardzības jautājumos un Bērnu tiesību aizsardzības likuma prasību ievērošanas kontrolē. Tāpat šādu izvērtējumu varot veikt arī vispārējās jurisdikcijas tiesa, Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā izskatot ar nodarbinātību saistītus strīdus (*sk. Sprieduma 19.3.5. punktu*).

Satversmes tiesas judikatūrā atzīts, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 14. punktu*). Nevaru piekrist tam, ka ar tiesas norādītajiem līdzekļiem pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi – bērnu tiesību aizsardzība – var sasniegt līdzvērtīgā kvalitātē.

Vērtējumam par to, vai un cik lielā mērā ir ierobežojamas iepriekš par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, sodītas personas tiesības strādāt iestādēs, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni, vispirmām kārtām jābūt balstītam uz bērna vislabāko interešu prioritātes principu. Uzskatu, ka likumdevējam ir ne tikai tiesības, bet arī pienākums ierobežot par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem sodītu personu tiesības strādāt ar bērniem, lai bērnu tiesības un vislabākās intereses netiktu apdraudētas pat netiešā veidā. Nav iespējams garantēt to, ka persona, kas agrāk izdarījusi vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, vairs nekad neizdarīs nekādus noziedzīgus nodarījumus. Šādu varbūtību nevar izslēgt arī iestādes vadītāja, darba

devēja, pasākuma organizatora vai Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas vērtējums. Turklāt darba devēja, iestādes vadītāja vai pasākuma organizatora vērtējums var būt subjektīvs, it īpaši tāpēc, ka nav vadlīniju, uz kurām būtu jābalstās, vērtējot par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītas personas tiesības strādāt saskarsmē ar bērniem.

3.2. Manuprāt, likumdevējs ir noskaidrojis to, vai nepastāv alternatīvi apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļi, un saprātīgi līdzsvarojis personas tiesību uz nodarbošanās brīvību ar bērnu tiesībām un interesēm.

Likumdevējs ir tiesīgs, ievērojot bērna vislabāko interešu prioritātes principu, noteiktām sabiedrības grupām paredzēt tādu tiesisko regulējumu, kas nenodrošina absolūtu individualizāciju un vienādā mērā ir attiecināms uz objektīvi salīdzināmiem, kaut arī atšķirīgiem gadījumiem. Šādu regulējumu likumdevējs ir tiesīgs noteikt, ja, izvērtējot riskus, ir saprātīgs pamats uzskatīt, ka bez šāda regulējuma var tikt apdraudētas bērna intereses.

Tiesa Spriedumā salīdzinošā aspektā ņemusi vērā arī citu Eiropas valstu regulējumu, norādot, ka dažādās valstīs pastāv tādas alternatīvas absolūtam aizliegumam visām par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem sodītām personām strādāt saskarsmē ar bērniem kā, piemēram, absolūts aizliegums strādāt saskarsmē ar bērniem tādām personām, kuras sodītas par noteikta veida noziegumiem – dzimumnoziegumiem, cilvēktirdzniecību, prostitūcijas atbalstīšanu un sutenerismu, slepkavību, kā arī bērnu pornogrāfiju –, bet aizliegums strādāt saskarsmē ar bērniem personām, kuras izdarījušas noziegumus, kas saistīti ar miesas bojājumu nodarīšanu vai fizisku vardarbību, ir spēkā tik ilgi, kamēr personai sodāmība par pastrādāto noziegumu nav dzēsta. Tāpat vairākās valstīs pastāv tāda kārtība, ka darba devējs individuāli izvērtē darbinieka piemērotību amatam un paralēli darbojas arī valsts pārvaldes institūcijas, kas veic personas izvērtējumu un sniedz savu atzinumu (*sk. Sprieduma 19.3.5. punktu*). Tomēr tas, ka citās valstīs pastāv no apstrīdētajā normā paredzētās kārtības atšķirīga kārtība, nebūt nenozīmē to, ka likumdevējs būtu ierobežots lemt citādi. Dažādu valstu tiesību sistēmas nekad nav vienādas. Tas izriet no būtiskajām šo

valstu tiesību sistēmu tiesiskajām, sociālajām, politiskajām, vēsturiskajām un sistēmiskajām atšķirībām, citstarp arī jautājumā par vardarbību. Tādēļ katras valsts likumdevējs ir tiesīgs, izsverot skartās pretējās intereses, noteikt personām dažāda apjoma ierobežojumus attiecībā uz darbu iestādēs, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni. Spriedumā minētie piemēri rāda, ka arī citās valstīs par noteiktiem noziedzīgiem nodarījumiem sodītām personām likumdevējs ir noteicis aizliegumu strādāt saskarsmē ar bērniem un nav paredzējis personas individuālu izvērtējumu.

Kā tas detalizēti atspoguļots Spriedumā, apstrīdētās normas izstrādes gaitā tās redakcija tika apspriesta Saeimas atbildīgās komisijas sēdēs. Deputāti ir uzsvēruši, ka bērni ir īpaši jāaizsargā no tādiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu. Apspriežot priekšlikumus par apstrīdētās normas redakciju, tika apsvērta arī iespēja uzticēt personas individuāla vērtējuma veikšanu darba devējam vai citai atsevišķai institūcijai. Tomēr tika uzsvērts, ka darba devējam var nebūt atbilstošas šāda vērtējumu veikšanai nepieciešamas kvalifikācijas. Taču pat viena pieļauta kļūda var radīt nozīmīgu kaitējumu bērna interesēm. Pamatojoties uz bērna vislabāko interešu prioritātes principu, likumdevējs atzina, ka, paredzot individuālu vērtējumu, ierobežojuma mērķis nodrošināt ikviena bērna tiesību aizsardzību netiktu sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē (*sk. Sprieduma 19.2. punktu*).

ANO Ilgtspējīgas attīstības 16.1. mērķis paredz, ka sabiedrībā ir būtiski jāsamazina visu veidu vardarbība. Bērni ir tā sabiedrības daļa, kas ir īpaši aizsargājama no vardarbības un tās izraisītām nelabvēlīgajām sekām. Kā atzīts pētījumā, vardarbība var atstāt ne tikai īslaicīgas, bet arī paliekošas nelabvēlīgas sekas attiecībā uz bērna attīstību un veselību. Turklāt bērni, kuri cieš no vardarbības, visdrīzāk būs pakļauti vardarbībai arī turpmākajā dzīvē (*sk.: World Health Organization. European report on preventing child maltreatment, 2013*).

Tātad likumdevēja novērtējums par potenciālo bērna tiesību un interešu apdraudējumu tādā gadījumā, ja tiktu paredzēti izņēmumi no apstrīdētās normas, ir balstīts saprātīgos apsvērumos. Proti, likumdevējs apstrīdētās normas pieņemšanas gaitā ir konstatējis risku, ka par vardarbīgiem noziedzīgiem

nodarījumiem sodītu personu individuāla izvērtēšana, ko veiktu darba devējs vai cita institūcija, var novest pie tā, ka tiek apdraudētas bērnu tiesības un vislabākās intereses. Tomēr tiesa Spriedumā nav pienācīgi izsvērusi šos apsvērumus un nav argumentējusi to, kādēļ uzskatāms, ka šiem apsvērumiem nav nozīmes.

No apstrīdētās normas izstrādes materiāliem izriet, ka likumdevējs ir vērtējis to, vai konkrētajā gadījumā pastāv alternatīvi līdzekļi, kas personai Satversmē noteiktās pamattiesības aizskartu mazāk, un pēc šīs izvērtēšanas secinājis, ka ikvienai par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem sodītai personai nosakāms aizliegums strādāt saskarsmē ar bērniem. Tomēr Satversmes tiesa šos likumdevēja jau izvērtētos līdzekļus atzinusi par tādiem, kas ļauj pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi sasniegt līdzvērtīgā kvalitātē. Taču tieši likumdevējam, izvēloties kādu no vairākiem leģitīmā mērķa sasniegšanai potenciāli piemērotiem līdzekļiem, ir vērtēšanas un lemšanas tiesības (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 23.2. punktu*).

Spriedumā norādīts, ka, nosakot ierobežojumu, kas ikvienai par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītai personai liedz strādāt iestādēs, kurās uzturas bērni, un pasākumos, kuros piedalās bērni, likumdevējs nav iespējami saudzīgākajā veidā samērojis ar šo ierobežojumu skartās pretējās intereses. Proti, ar apstrīdēto normu noteiktais pamattiesību ierobežojums esot pārmērīgs (*sk. Sprieduma 19.3.2. punktu*). Ja reiz Satversmes tiesa uzskatīja, ka likumdevējs nav pareizi izsvēris ar apstrīdētajā normā ietverto ierobežojumu skartās intereses, tad tai bija jānorāda argumenti, kā tieši šī novērtējuma kļūda ir izpaudusies. Proti, Spriedumā bija jāanalizē vardarbīgo noziedzīgo nodarījumu bīstamība un jāsniedz argumenti tam, ka kāds no noziedzīgiem nodarījumiem, uz kuriem attiecas apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums, ir tāds, par kuru sodītai personai nebūtu jāliedz strādāt saskarsmē ar bērniem. Taču Spriedumā šāds izvērtējums nav sniegts.

Neapšaubu to, ka persona laika gaitā var mainīties. Tomēr pilnībā izslēgt risku, ka jau sodīta persona var izdarīt jaunu vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, nav iespējams un to apliecina arī informācija, ko Valsts probācijas dienests sniedza Satversmes tiesai lietā Nr. 2019-01-01. Analizējot savā rīcībā esošo informāciju

par noziedzīgu nodarījumu recidīvu, Valsts probācijas dienests ir secinājis, ka tieši par tādiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu, sodītas personas biežāk izdara jaunus vardarbīgus noziedzīgus nodarījumus (*sk. Valsts probācijas dienesta sniegto informāciju lietas Nr. 2019-01-01 materiālu 2. sēj. 71. lp.*). Taču Spriedumā informācija par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu recidīvu vispār nav vērtēta, lai gan tai ir būtiska nozīme, samērojot ar apstrīdētajā normā noteikto ierobežojumu skartās pretējās intereses.

Tāpat piekrītu Spriedumā atzītajam, ka bērnu aizsardzībai no vardarbības ir tikpat svarīgi veikt arī citus, izglītojošus un sociālus pasākumus, lai sabiedrībā mazinātu toleranci pret vardarbību. Tomēr tas pats par sevi neizslēdz likumdevēja pienākumu veikt preventīvus pasākumus bērnu tiesību un interešu aizsardzībai. Kā norādījusi ANO Bērna tiesību komiteja, valstij no Bērna tiesību konvencijas 19. panta pirmās daļas izriet pienākums ar pienācīgu rūpību novērst jebkāda veida vardarbību pret bērnu. Valstij ir jāveic visaptveroši un integrēti pasākumi, lai nodrošinātu, ka tie pieaugušie, kuri ir atbildīgi par bērnu, ievēro bērna tiesības. Bērna aizsardzībai jā sākas visupirms ar tādiem pasākumiem, kas aizliedz un preventīvi novērš jebkāda veida vardarbību pret bērnu (*sk. ANO Bērna tiesību komitejas Vispārējā komentāra Nr. 13 (2011) par bērnu tiesībām būt brīviem no visu veidu vardarbības 5., 45.–46. punktu*). Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums ir viens no līdzekļiem, kas kalpo preventīvai bērnu pasargāšanai no vardarbības.

Uzskatu, ka konkrētajā gadījumā, piešķirot bērna vislabāko interešu nodrošināšanai augstāko prioritāti, personas tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos ir ierobežotas iespējami saudzīgākajā veidā. Personām, kuras sodītas par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem, ar apstrīdēto normu nav atņemtas tiesības izvēlēties tādu nodarbošanos, kas pēc sava rakstura neparedz saskarsmi ar bērniem. Vērtējot ierobežojuma apmēru, jāņem vērā arī tas, ka apstrīdētā norma neattiecas uz tām personām, kuras, lai gan ir sodītas par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem, sniedz vienreizējus vai īslaicīgus pakalpojumus, kā arī pakalpojumus, kas tiek sniegti, bērnam klāt neesot. Turklāt vēlreiz uzsveru, ka apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums attiecas nevis uz visām iepriekš

sodītajām personām, bet tikai tām personām, kuras ir sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu.

3.3. Apkopojot šo atsevišķo domu 3. punktā izklāstīto, secinu, ka nepastāv tādi personas tiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, kas ļautu pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi – aizsargāt bērnu, novēršot jebkādu iespējamu pret viņu vērstas vardarbības risku, – sasniegt līdzvērtīgā kvalitātē.

Savukārt vērtējumā par to, vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša, izšķiroša nozīme, manuprāt, ir tieši bērna tiesībām, kuras prevalē pār personas tiesībām brīvi izvēlēties darbavietu un nodarbošanos. Bērni ir tie, kas veidos nākotnes Latviju. Vardarbība pret bērnu var atstāt nozīmīgas sekas attiecībā uz viņa turpmāko attīstību. Tādēļ bērnu preventīva aizsardzība no jebkāda veida vardarbības ir būtiska valsts un sabiedrības attīstībai kopumā. Uzskatu, ka likumdevējs, ar apstrīdēto normu ierobežojot personas tiesības brīvi izvēlēties darbavietu un nodarbošanos, ir ievērojis samērīguma principu. Labums, ko no apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā, ir lielāks par tām nelabvēlīgajām sekām, ko personai rada šajā normā ietvertais ierobežojums. Risks, ka, paredzot izņēmumus no apstrīdētās normas vai pieļaujot to, ka par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītas personas tiesības strādāt saskarsmē ar bērniem tiek izvērtētas individuāli, var tikt apdraudēts kaut vai tikai viens bērns, nav salīdzināms ar tām nelabvēlīgajām tiesiskajām sekām, ko personai rada ar apstrīdēto normu noteiktais pamattiesību ierobežojums. Ja, izvērtējot par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu iepriekš sodītas personas atbilstību konkrētam amatam, tiks pieļauta kļūda un tās rezultātā cietīs bērns, tad kurš būs par to atbildīgs?

Līdz ar to uzskatu, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. panta pirmajam teikumam.

Tiesnesis

Aldis Laviņš